

רמת הנדיב – דגם לשימור, שיקום וטיפוח הנוף הפתוח

מאת: יואב שגיא, מכון דש"א (דמותה של ארץ) לקידום השמירה על הנוף והקרקע, החברה להגנת הטבע.

המאמר התפרסם בחוברת **אקולוגיה וסביבה**, 6(3-4): 137-140, 2001.

מבוא

בדרום הכרמל, בין זכרון יעקב לבנימינה, משתרע שטח פתוח בן כחמשת אלפים דונם, הנמצא בחזקת משפחת רוטשילד ("יד הנדיב"). במרכזו, בלב גן מטופח, נמצאים קבריהם של הנדיב הידוע הברון בנימין אדמונד דה-רוטשילד ורעייתו הברונית אדליידה (עדה). הגן, המשתרע על שטח שגודלו כשבעים דונמים, מצטיין ביופיו, ואלפי מבקרים ובני נוער פוקדים אותו מדי שנה.

השטח המקיף את גן הזכרון, לעומת זאת, היה מוכר עד לאחרונה למעטים בלבד. זוהי רמה הררית הבנויה ברובה מסלעי גיר ("תצורת שונה") עם בליה **קארסטית**, ועליהם אדמת טרה-רוסה חומה-אדומה. במזרחה משתפלת הרמה אל בקעת הנדיב הפורייה ועתירת הכרמים. במערב מסתיימת הרמה במצוק תלול, שנחשפים בו סלעי **דולומיט** ("תצורת זכרון"), והצופה אל מישור חוף הכרמל ואל הים. בין שכבות הגיר והדולומיט יש סלעי **טוף** וולקני **חוארי** צהבהב, הנחשפים בעמקים שברמה וב"מרפסות" במרומי המצוק המערבי. במבט ראשון אין הרמה מושכת את העין. היא עוטה ברובה צומח בתצורות של **בתה**, **גריגה** וחורש ים-תיכוני נמוך ומדוכא, שביניהן בולטות חורשות זרות לנוף של אורניים וברושים, שניטעו במסגרת ניסיון שלא עלה יפה לגדל במקום יער בעל ערך מסחרי.

חורש

- **קארסט** - נוף של סלעי גיר סדוקים ובעלי ניקוז תת-קרקעי - תוצאה של המסת הסלע על-ידי הגשם.
- **דולומיט** - סלע גירני קשה שצבעו אפור, המורכב ממגנזיום וסידן פחמתי.
- **טוף** - סלע מחורר ואוורירי, הנוצר בהתפרצות געשית.
- **תואר** - סלע משקע ימי, המורכב מגיר וחרסית. בהרטבה הוא סופח מים ונאטם למעבר של מים.
- **בתה** - תצורת נוף של צומח נמוך, שרובו בני שיח וצמחים עשבוניים.
- **גריגה** - תצורת נוף של צומח - שיחים, שגובהם אינו עולה על 2-3 מטרים.

בשנת 1983 שיתפה הנהלת יד הנדיב את החברה להגנת הטבע בלבטיה באשר ליעוד השטח הפתוח ודרכי הטיפול בו, והוחלט להקים במקום פארק שישמור, יטפח וישקם את ערכי הטבע, הנוף והמורשת התרבותית של המקום. הכוונה הייתה לשמר ולטפח, ובמידת הצורך לשקם את אופיו המקורי של המקום על מכלול היבטיו, וליעד את השטח לצרכי חינוך, מחקר ובילוי בחיק הטבע.

חורבת עקב

ההתייעצות בין יד הנדיב לבין החברה להגנת הטבע בנושא הטיפול בשטח הפתוח ברמת הנדיב התרחשה בתקופה שהתבהרה בה הצורך הדחוף בשמירה על שטחים שנתרו פתוחים ובפיתוח תפיסה וכלים לתכנונם, לשימוש בהם ולניהולם בדרך שתבטיח את קיום ערכיהם. השטח הפתוח של רמת הנדיב נמצא מתאים מאוד לשתי המטרות כאחת. ראשית, בשל הנכונות של יד הנדיב, שהשטח נמצא בחזקתה, אפשר היה לצרף אותו אל מערך השטחים הפתוחים שנועדו לשימור. שנית, נמצא כי ההתנסות בתכנון השטח ובטיפוחו יש בה כדי לשמש דגם

שיסייע לפיתוח השיטות והדרכים לטיפול בשטחים פתוחים בכלל. ואכן, מתחילת הדרך מתנהלת במקום פעולה משותפת מבורכת של יד הנדיב ושל מכון דש"א ("דמותה של ארץ") של החברה להגנת הטבע, בחתירה לתכנון, טיפוח וניהול של השטח הפתוח בגני רמת הנדיב למטרות שמירה ושיקום של הטבע והנוף, לשימוש בשטח לרווחת הציבור וכדגם ללימוד ופיתוח דרכים לתכנון, ניהול ושימוש בשטחים פתוחים.

קטע ממערכת המים שנחשפה בעין צור

עקרון יסוד בפעילות ברמת הנדיב הוא הקדמת החשיבה למעשה. גיבוש נכון של מדיניות הטיפול בשטח, המתבססת על לימוד תכונותיו, חייב להקדים את העשייה ולהנחותה. עקרונות ודרכי פעולה נוספים שפותחו במקום הם שהטיפול, הטיפוח והשימוש בשטח יעשו תוך שמירה על המצאי והפוטנציאל הטבעיים הקיימים בו, וכי ה"מצפן" שינחה את התכנון והביצוע יהיה קביעה של "דמות הנוף הרצויה" והשאיפה להשיגה. "דמות הנוף הרצויה" על פי תפיסה זו היא תבנית הנוף שבאים בה לידי ביטוי המגוון הביולוגי והמגוון הנופי המאפיינים את המקום ומייחדים אותו ("מגוון").

הפעילות הראשונה באתר כללה לימוד יסודי של המקום וחשיבותו. נערכו סקרים להכרת החי, הצומח, שרידי העבר והאתרים. בשלב מאוחר יותר נערכו מחקרים מעמיקים בידי אנשי מקצוע וחוקרים בתחומים השונים ובהם: גיאולוגיה, קרקע, אקלים, חי, צומח וארכיאולוגיה.

נוף הצומח ועיצובו

הצומח הטבעי נחקר במגמה להכירו ולפתח כללים וכלים לשמירה עליו ולשיקומו. נערך סקר צומח, ובמהלכו מופתה ואופיינה הצמחייה ברמת הנדיב ואותרו מינים נדירים ובהם: מרוות אייג *Salvia eigii*, מרווה מנוצה *S. pinnata*, חלמונית זעירה *Sternbergia colchiciflora*, חיטת הבר *Triticum dicoccoides*, וינקה עשבונית *Vinca herbacea*, געדה קוצנית *Teucrium spinosum*, דוגון ירושלמי *Lachnophyllum noaeum*, ומופע מבשר-גשם של הרקפת המצויה *Cyclamen persicum*. נערכים מחקרים על החורש ועל הקשר בינו לבין תנאי השטח והטיפול בו.

הגיאופיטים, צמחי בצל ופקעת, שפרחיהם המרהיבים מכסים מדי חורף ואביב את הרמה בשלל פריחה צבעונית, הינם נושא לתצפיות ולמחקר, שנועד ללמוד את דגמי תפוצתם, את הקשר שלהם לתנאי הסביבה ולפעילויות בשטח ובכלל זה הרעיה, ולהנחות את הממשק הרצוי לשימורם ולטיפוחם.

הרכב החורש שונה כאן מן הרגיל, ובעיקר בולטת בו שליטה כמעט מוחלטת של שיחי בר-זית בינוני *Phillyrea Latifolia*, המחליפים את האלון המצוי *Quercus calliprinos* המופיע בדרך כלל בתצורות חורש דומות באזור היס-תיכוני. האלון המצוי מופיע כאן רק במפנים צפוניים לחים יותר של נחל הנדיב ונחל כברה. נראה שתפרוסת האלונים קשורה לתנאי המסלע ולמשטר המים. האלונים מופיעים במקומות שיש בהם רובד של טוף וולקני חרסיתי ואטום מתחת לסלעי הגיר.

התנאים האחראים לתצורות הצומח המעניינות כאן עדיין אינם נהירים די צורכם, והם נתונים למחקר מתמשך. הידע הנצבר והרצון לשמר את אופי המקום מכתובים כללי מדיניות ותכנון להנחיית הטיפול בשטח. כך, לדוגמא, מקפידים לשמור על מאפייני התפוצה הייחודית של צמחי הבר, ונמנעים מנטיעת אלון מצוי כדי לא להפר את ה"תמונה" הגיאובוטנית הייחודית של תפוצתו.

בשטח מתנהלת רעית בקר מבוקרת, שנועדה לצמצם את סכנת השריפות ולבחון דרכים לשימוש ברעיה ככלי ממשק וניהול של שטחי חורש. אחד החידושים שננקטו ביוזמתו של ד"ר אבי פרבולוצקי, המרכז את המחקרים ברמת הנדיב, הוא יצירת

אזור חיץ למניעת התפשטות שריפות. באזורי החיץ מבוצע דילול חזק של מרכיבי החורש, המלווה ברעיה עונתית נמרצת, שתפקידה להקטין את כמות החומר הצמחי העלול לשמש דלק לבעירה, ובכך לצמצם את סכנת השרפות.

בעשורים האחרונים התחוללו תמורות רבות ברמת הנדיב, כמו בשאר חלקי הארץ. עמקי הטוף שעובדו בעבר ניטשו, ועדרי העזים שרעו כאן נעלמו. השינוי החזותי הבולט מכולם מקורו ביערות שניטעו בשטח. אורנים, ברושים ואף שיטה כחלחלה *Acacia cyanophylla* ומינים נוספים שאינם נמנים על הצמחייה הטבעית והמסורתית של המקום ניטעו בדגם של חורשות צפופות השולטות בנוף.

■ **גיאובוטניקה** - (גיאו-בוטניקה) ענף בבוטניקה העוסק בחקר התפוצה של צמחים בכדור-הארץ.

■ **אזור חיץ** - אזור שמדללים בו את הצומח במטרה להקטין את סכנת ההתלקחות של שריפות ואת התפשטותן לשטחים סמוכים.

חלמונית זעירה

בר-זית בינוני

■ **אקלים (acclimatization)** - הסתגלות של בעל-חיים (או של צמח) לסביבת חיים חדשה, שיש בה תנאי קיום שונים מן התנאים בבית הגידול המקורי. בשלב האקלים בעל-החיים לומד לזהות מקורות מזון באתר החדש מכיר את השטח ומתרגל לאקלים המקומי.

נשר בכלוב ההשבה

בז אדום

החורשות הנטועות מעוצבות עתה מחדש, במגמה להחזיר לנוף את דמותו הטבעית- מסורתית. הן עוברות דילול נמרץ, שטחן מצומצם, גבולותיהן נקבעים בדרך המשלבת אותן בנוף והן מעוצבות לדגם של "כתמי יער", הנכרים בנוף אך אינם משתלטים עליו חזותית ואינם מתחרים באופיו הפתוח, ומאפשרים קיום ושיקום של עולם החי והצומח המקומיים. דילול ניכר בתוך הכתמים מאפשר גם בתוכם התפתחות הצמחייה הטבעית והמסורתית ועולם החי שאפיינו את המקום, ומשיג גם מופע בריא ונאה יותר של עצי היער עצמם.

ושבו בנים לגבולם – שיקום עולם החי

נשרים *Gyps fulvus*, בזים *Falco spp*, עיטים *Aquila spp*, איילי כרמל *Capreolus capreolus* ובעלי חיים אחרים אכלסו בעבר את רמת הנדיב, ונכחדו מן האזור ואף מהארץ כולה בעקבות ציד, הרעלות והפרעות אחרות. בעלי חיים אלה, וכן גם חזירי הבר *Sus scrofa*, יונקים נוספים, העופות, הזוחלים ושאר בעלי החיים והצמחים, הם מרכיב חשוב בדמות הנוף הרצויה של רמת הנדיב. כדי להשיגה נעשה מאמץ לא רק לשמור על בתי הגידול, בעלי החיים והצמחים הקיימים, אלא גם להשיב בעלי חיים שחיו במקום בעבר הקרוב ונכחדו. עד כה הושבו לרמת הנדיב נשרים, בזי צוקים ואיילי כרמל.

למעלה מחמישים גוזלים של בז צוקים, שבקעו בתנאים מבוקרים בן הזואולוגי באוניברסיטת תל אביב, שוחררו אל הטבע ממצוקי רמת הנדיב. לאחר שבע שנות שחרור, וציפייה - הגיע הרגע המיוחל:

בז הצוקים, שנכחד מרמת הנדיב ומצפון הארץ (בדרום הארץ נותרה אוכלוסייה קטנה המונה כשלושים זוגות), חזר לקנן באזור. בשנת 1999 התגלה לראשונה כי זוג בזי צוקים "בני רמת הנדיב" קיננו בהצלחה על מתקן בתחנת הכוח "אורות רבין" הסמוכה. גוזל של בני הזוג, שניסה ללא הצלחה לפרוח מהקן, נמצא והוחזר למצוקי רמת הנדיב. הוא שוחרר בהצלחה יחד עם ה"מחזור" השנתי של גוזלים בני הגן הזואולוגי ששוחררו באותה שנה. הורי הגוזל חזרו גם הם אל מצוק השחרור, ושב ללוות את גוזלם בדרכו אל החופש.

47 נשרים שוחררו עד עתה אל הטבע ברמת הנדיב, ותרמו תרומה חשובה להגדלתה ולחיזוקה של האוכלוסייה הטבעית של הנשרים בארץ, הנמצאת בסכנת הכחדה בשל הרעלות, פגיעה במקורות המזון, בבת-הגידול ובמקומות הקינון. נשרים נאספו מגני חיות ופינוט חי והושמו בכלוב השחרור ברמת הנדיב לקראת שחרורם לחופשי. במסגרת תוכנית רביית הנשרים נאסף מידע על כל הנשרים הנמצאים בשבי בארץ. כן נערך לראשונה אבחון בין זכרים ונקבות באוכלוסיית הנשרים בשבי, באמצעות בדיקת הנתונים הגנטיים. עבודה זו, שנעשתה על ידי אוהד הצופה, המרכז את פעילות השבת העופות הדורסים, אפשרה ל"שדך" נשרים הנמצאים בשבי ואינם מתרבים, כדי שיביאו צאצאים לעולם. עשרה זוגות זוונו, קיננו בגני חיות ברחבי הארץ והטילו ביצים. הביצים נאספו והודגרו בתנאים מבוקרים במדגרה באוניברסיטת תל אביב. הגוזלים שבקעו הועברו לכלוב **אקלים** ברמת הנדיב ושוחררו לחופשי.

סימון נשר לקראת שחרור

באוקטובר 1994, לציון יום השנה השמיני לנפילתו של רון ארד בשבי, שוחרר ברמת הנדיב נשר שכונה "חופש". על גבו של חופש הותקן משדר מיוחד המקושר ללויין המאפשר לעקוב אחר תנועותיו ולקבל נתונים על דגם השיטוט שלו ברחבי האזור. לאחר שחרורו ברמת הנדיב הגיע הנשר לגמלא. משם, בתנועה יומית שהחלה בבוקר ה-15 ביוני 1995, ביקר אצל שכנינו הסורים והגיע עד למרחק של כ-140 ק"מ ממזרח לגבול. משם הדרים עד לקרבת רמת עמון, חזר ועבר בישראל, המשיך לדרום לבנון ושב ללינת לילה לנחל דישון בגליל. נשר אחר בשם "וודלי", הנקרא על שם ביל וודלי, איש צוות הפרוייקט העוקב אחר בעלי החיים שהושבו לרמת הנדיב, צויד גם הוא במשדר לוויני, ובעזרתו למדנו שמאז שחרורו ברמת הנדיב הרחיק בין היתר לשני "ביקורי נימוסין"

בתורכיה. שני זוגות, שאחד מבני הזוג הינו בן (או בת) רמת הנדיב, מקננים בהצלחה במצוקי נחל דליות שבגולן מאז 1997. נשרים נוספים בני רמת הנדיב נראו בהתנהגות קינון בנחל דישון בגליל ובנחל ערוגות במדבר יהודה. מעניין לציין שאף אחד מתוך "נשרי רמת הנדיב" לא נפגע באסון הכבד שפקד את אוכלוסיית הנשרים עקב הרעלה ברמת הגולן ב-1999. אפשר שגם לאחר שעזבו את רמת הנדיב המשיכו נשרים אלה למצוא חלק ממוזנם בתחנות ההאכלה ברמת הנדיב ובכרמל ולפיכך נמנעו מאכילת הבשר המורעל בגולן. כיום חזרו הנשרים להיות מראה שכיח בנוף הכרמל. נקוה כי לא ירחק היום שבו יחזרו עופות דורסים אלה ומינים נוספים, ובהם העיט הניצי והרחם, שישובו בעתיד לקנן במצוקי חוטם הכרמל, והמטיילים ותושבי האזור יוכלו לשוב וליהנות מהנוף ומעולם החי שהיו כאן בעבר.

אייל הכרמל

איילי כרמל, שנכחדו מן הארץ עקב ציד פרוע בראשית המאה העשרים, הושבו גם הם לרמת הנדיב. שמונה איילים שגדלו בשבי בחי בר כרמל שוחררו לחופשי ברמת הנדיב. מעקב קפדני נערך אחרי תנועותיהם הנסתרות בסבכי החורש, בעזרת משדרי אלחוט המותקנים על צווארם. שבעה איילים חיים היום בסבכי החורש ברמת הנדיב, ומתצפית נדירה שנראה בה עופר אחד שנולד ברמה, למדנו כי הם מצליחים גם להעמיד צאצאים.

מחקר הצבי הארצישראלי *Gazella gazella gazella* גילה כי חיה כאן אוכלוסיית של כשישים פרטים. מתוצאות המחקרים עולה שלהקות כלבים שהתפראו, ואיתם כלבים מבויתים, תוקפים את הצבאים ומצליחים לצוד אותם ובעיקר עופרים צעירים. בעקבות ממצאים אלה נעשות פעולות לסילוק הכלבים מהשטח.

במחקר שנערך נמצא כי צפיפות אוכלוסיית חזירי הבר ברמת הנדיב גבוהה יחסית לאזורים סמוכים, וכי הם ניזונים מגידולים חקלאיים במידה פחותה מחזירי הבר בגבעות אלונה הסמוכות. מנתונים אלה אפשר לאשש הנחה כי בשל העדר ציד ובשל נתוני השטח, מהווה רמת הנדיב מקום מחיה מועדף ומקלט לחזירי הבר באזור.

■ **טוף** - סלע מחורר ואוורירי, הנוצר בעת התפרצות געשית.

■ **חֲנוּאָר** - סלע משקע ימי, המורכב מגיר וחרסית. בהרטבה הוא סופח מים והופך לחומר אטום למעבר מים.

בעין צור

בעקבות המחקר הוחלט שלא להיענות לרצון חקלאים מהסביבה ולהמשיך במדיניות של מניעת ציד חזירים ברמת הנדיב. צמצום הנזקים לחקלאות נעשה על ידי הכוונת הצייד לאזורים החקלאות הגובלים ברמה. בכך מושגת בקרה על גודל אוכלוסיית החזירים וגובר הסיכוי שהחזירים, שהם בעלי יכולת למידה, ימנעו מכניסה לשטחים חקלאיים וימצאו ברמת הנדיב מקלט שיוכל לשמר אוכלוסיית חזירי בר שאיננה תלויה למחייתה בשטחים חקלאיים.

תרבות האדם

הטיפול בשרידים ההיסטוריים ברמת הנדיב נועד להציג את סיפור המקום על כל גווניו ואת הקשר בין התרבות החומרית לאופי השטח ומרכיביו. בעין צור נתגלה מחדש המעיין, הנובע במקום שנחשף המגע בין שכבת ה**טוף** **החנארי** האטומה למים ובין שכבת הגיר הנקבובי שמעליה. עוד התגלה שהמעיין נובע מתוך נקבה באורך של יותר מחמישים מטרים אשר נחצבה בסלע הגיר, ונסתמה במהלך השנים בעפר.

בפעולה ממושכת בשיתוף בני נוער נוקתה הנקבה ונתגלתה במלוא הדרה. היום אפשר להיכנס לנקבה בקומה זקופה ולהתרשם מעוצמתה, מהמים הזורמים באמה מהתקופה הרומית שנחשפה בקרקעיתה ומשלושה פירים מתקופת חציבתה, ששימשו כנראה

לצורכי תאורה, אוורור, הורדת ציוד ושאיבת מים. חפירות ארכיאולוגיות, שנעשו באזור המעיין במשך שנים בראשות פרופ' יזהר הירשפלד ובסיוע בני נוער ומתנדבים, חשפו שרידים מרשימים של מערכות מים שנבנו זו על גבי זו, החל בתקופה הרומית ועד לימי ראשית ההתיישבות היהודית החדשה במקום, ובהן: אמות מים משוכללות, ברכות מתקופות שונות ובית מרחץ רומי.

מכלול עין צור מציג את כלל הפעילות והתרבות שהתפתחו סביב המעיין במהלך ההיסטוריה. משום כך לא זכתה שום תקופה לעדיפות מיוחדת. כל הממצאים נשמרו, והמבקר יכול להתרשם מאופיים, מעוצמתם ומהדומה והשונה ביניהם. המבנים שומרו ושוחזרו במידה צנועה, המאפשרת למבקר להתרשם מאופי המבנים, אך גם מממד הזמן שנגס בהם. ליד המעיין ניטע בוסתן ושוחזר גן ירק, והם מעובדים בעזרת בני נוער מהסביבה. במורד הזרימה ניטעו שתילים של עצי בר המשחזרים נוף אופייני של פלג מים טבעי. בתחתית העמק נאספים המים לברכת עפר המספקת מים לחזירים, לצבאים, לאיילי הכרמל ולשאר בעלי החיים המאכלסים את האזור. הברכה משמשת גם מקום חיות לדו-חיים כטריטון פסים *Triturus vittatus* וקרפדה ירוקה *Bufo viridis*, החיים במים חלק ממחזור חייהם, ולחסרי חוליות אקוויים המאכלסים מקווי מים שכאלה.

בגבעה שמעל לעין צור נעשו עבודות ניקוי ושימור לשרידי מבנה ערבי הנקרא "בית חורי", המספר את סיפורו של ניסיון התיישבות יהודי שהיה כאן במשך שנתיים החל משנת 1920, לאחר שאדמות המקום נרכשו על ידי חברת יק"א עבור הברון אדמונד דה-רוטשילד.

ממזרח לבית חורי, ליד שרידי חורבות כפר מהתקופה העות'מנית, נחשף במהלך החפירה ארמון מהתקופה ההרודיאנית, שהיה קבור כולו בקרקע, ולידו שרידי מחנה-צבא מאותה תקופה. בחורבת מנצור אל עקב (חורבת עקב) נחשף מבנה מרשים של אחוזה חקלאית מהתקופה הביזאנטית, שנבנה על גבי בית חווה מתקופת בית שני. יש בו מבני מגורים, אורות, בתי בד, יקבים וגרנות ואף מקווה טהרה, המעיד כי גרו בו יהודים. האחוזה, שישבה על שפת מצוקי חוטם הכרמל, סיפקה ליושביה, כמו גם למבקריה כיום, משב רוח נעים מהים ומראה מרהיב של חוף הכרמל. מבני האחוזה ששוחזרו חלקית והנוף המרהיב - הופכים את המקום למוקד משיכה למבקרים רבים. לא רחוק מחורבת מנצור אל עקב, בקרבת קצהו הדרומי של חוטם הכרמל, נחשף ונשמר אתר ובו מערכת של טומולי - מתקני אבן ששימשו לקבורה בתקופות פריהיסטוריות.

להכיר ולהוקיר - "כיתת שדה" ואתר בילוי בחיק הטבע

מערכת שבילי מטיילים שהוכשרה ושולטה פתחה את הרמה ואת אתריה לקהל הרחב. באזור גן הזיכרון, הכניסה הראשית לגנים, פועלת תחנת מידע, שהמבקרים יכולים לקבל בה מידע על מסלולי סיור ולקבל מפה ודפדפות להדרכה עצמית, שנכתבה והופקו לכל אחד ממסלולי הטיול. בסופי שבוע ובחגים נערכים במקום גם סיורים מודרכים בשיתוף בני נוער מהסביבה, הנוטלים חלק באחזקת הפארק ובהדרכת המבקרים. כך יכולים המבקרים לבחור מסלול טיול מתאים וליהנות מיפי המקום ויחודו: מהפריחה המרהיבה בחורף ובאביב, מהאתרים שנחשפו והוכשרו לקליטת המטיילים, מתצפית בצבאים, בנשרים ובבזים ששבו להיות חלק מהנוף, מציפורי השיר ומבעלי חיים אחרים, או ליהנות מבילוי בחיק הטבע.

בני נוער, רובם מהסביבה הקרובה, נוטלים חלק בפעילות ברמת הנדיב. הם משתתפים בסקרים ובתצפיות, עוסקים בהכשרת שבילים ובחפירות ארכיאולוגיות ומסייעים באחזקת השטח ובהדרכת הציבור. שיתוף בני הנוער בפעילות בפארק ובאחזקתו נועד לקרב אותם אל הסביבה ולהקנות להם תחושת שייכות אל המקום.

השטח עצמו וערכיו, הידע שנאגר עליהם ומערך השבילים והשירותים למטיילים הופכים את המקום למעין כיתת לימוד בחיק הטבע.

בני נוער חוקרים בשטח

הערה:

מאז פרסום המאמר חלה הרחבה משמעותית בפעילות החינוכית ברמת הנדיב ופותחו תוכניות חינוכיות רבות, הנשענות על התשתית המחקרית בפארק הטבע.

התכניות החינוכיות משלבות חקר בשדה, בכיתה וברשת והן מתאימות לתכנית הלימודים באקולוגיה ומדעי הסביבה, בחטיבות הביניים ובבתי הספר התיכוניים. מידע נוסף באתר: <http://www.ramat-hanadiv.org.il>

לאחרונה נפתח ברמת הנדיב מרכז חינוכי להדרכה בשדה. המרכז מתמקד בפיתוח תוכניות הדרכה והפעלות שטח ללימוד ערכי טבע ונוף והקניית מורשת העבר והקשר שבניהם. המידע מבוסס ברובו על מחקרים עצמאיים הנערכים במקום. ציבור המורים והמדריכים יכול לבקר במקום ולהיעזר בספריית ההפעלות ובידע הקיימים במרכז החינוכי, ולהסתייע בעובדי המרכז לצורך לימוד השטח ופיתוח תוכניות הדרכה המתאימות לאוכלוסיות שונות בהתאם לתחומי העניין ונושאי הלימוד שלהם. המרכז עורך השתלמויות למורים ולמדריכים. בין הפעילויות: תוכנית ללימודי "ביוטופ", המציעה לתלמידי ביולוגיה בבתי ספר תיכוניים נושאים לעבודה על בתי-גידול ברמת הנדיב וסיוע בהכנת העבודות, ותוכנית חדשה לתלמידי חטיבת הביניים "שדה-מחשב", המשלבת לימודי מחשב בכיתה עם פעילות לימוד ומחקר. במהלך הפעילות מכינים התלמידים בעזרת מחשב עבודה על נושא הקשור לאזור.

אתר האינטרנט של המקום מכיל את המידע שנאסף בפרוייקט, ומאפשר לכל המעוניין לעשות בו שימוש למטרות לימוד, מחקר, תכנון והנאה.

סיכום

זכינו ו"יד הנדיב", בעלת החזקה על השטח הנושא את שמה, נרתמה למשימה לדאוג לשימור, שיקום וטיפוח המקום וערכי הטבע והנוף שבו, ולפתחתו לשימוש מגוון של הציבור. השטח, אשר עד לא מזמן היה מוכר רק למתי מעט, נתגלה כרב-עניין, והפך לאבן שואבת לתלמידים, לחוקרים ולציבור הרחב. תרומת הפעילות חורגת מתחומי חמשת אלפי הדונמים של רמת הנדיב. רמת הנדיב הפכה למעין "מעבדת שדה", והידע והניסיון הנצברים בה והלקחים הנלמדים מהם מסייעים לפיתוח תפיסות לתכנון ולניהול שטחים פתוחים בכלל.

שטחי רמת הנדיב לא נודעו בעבר כשטחי טבע ונוף מושכים במיוחד. החורש כאן אינו בשיא תפארתו, אין כאן נהרות ומפלי מים, אירוסים מפוארים או נמרים, ועד לאחרונה לא נתגלו כאן אתרים ארכיאולוגיים מרשימים. אזור זה דומה לשטחים פתוחים אחרים בארץ - ובכך חשיבותו. ארץ ישראל זכתה במגוון עשיר של ערכי טבע, נוף והיסטוריה. ערכים אלו נמצאים בכל פינה ובכל פיסת קרקע, ולא רק בשטחים המוגנים - שמורות הטבע והגנים הלאומיים. ערכים אלה מבטאים את המורשת הטבעית והתרבותית המרכיבה את דמות הארץ, דמות שאנו רוצים ומצווים לשמרה לא רק בספרות ובשירה המיטיבים לתארה, אלא גם בנוף עצמו. משימה זו הולכת ונעשית קשה ככל שהארץ הזו, קטנת הממדים, מצטופפת ונבנית. שמורות הטבע והגנים הלאומיים צרים מלהכיל את "דמותה של הארץ". שמירת פיסות נוף אלה וכן טיפוחן, שיקומן והשימוש בהן לצורכי מחקר, לימוד וביילוי - חשובים לשמירה על המורשת הטבעית והתרבותית של הארץ ולרווחת הציבור. בגני רמת הנדיב מיושמת גישה זו הלכה למעשה. הניסיון הנצבר יש בו כדי לעודד ולסייע בטיפוח שטחים נוספים הראויים לשימור ולשיקום לתועלת הכלל.

מקורות

שגיא י' (2000). השטחים הפתוחים - בסיס לשמירה על דמותה של הארץ; "דמות הנוף הרצויה" של הארץ - מהי, וכיצד אפשר להגדירה ולהשיגה. **אקולוגיה וסביבה**

:63-59